

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verlagen

Graag nog een portie seks, ober!

Verslag van

Seksualiteit?! Seksualiteitsbeleving in maatschappij en therapie [Kortenber, 6 juni 2014]

SARA DE VOS

I believe that sex is a beautiful thing between two people. Between five, it's fantastic (Woody Allen).

Dat de seksualiteit in de psychoanalyse plaats heeft moeten maken voor de object-relatie- en gehechtheidstheorieën, is oude koek. Maar dit betekent niet dat we daarover niet verontwaardigd mogen (moeten!) zijn. Mogelijk was het dit gevoel dat de organisatoren van de studiedag van de Vlaamse Vereniging voor Psychoanalytische Therapie ertoe bracht om het thema 'seksualiteit' opnieuw op de kaart te zetten.

Een heet thema voor een hete dag. Zoals elk jaar bleek het weer op deze eerste donderdag van juni zwoel. Onze zinnen werden al vroeg op de dag geprikkeld met een opwarmer uit een van de meest succesrijke HBO-series, *The Sopranos*. Ons netvlies werd gebombardeerd met enkele stomende seksscènes die zich voltrokken in het fantasieleven van het hoofdpersonage, gespeeld door de onlangs overleden James Gandolfini. Een markante anekdote is dat de serie in de Verenigde Staten het effect sorteerte dat veel meer mannelijke patiënten een psychotherapeut opzochten. Met deze filmfragmenten was de toon gezet. Later volgden nog enkele scènes uit de even populaire tv-reeks *In treatment*. Ik besloot alvast om gedurende de dag de sek-

suele dubbelzinnigheden bij te houden die de studiedag bij mijn collega's losmaakte. Myriam Van Gael bood ons een historisch overzicht van het verdwijnen sinds de jaren vijftig van de seksuele thema's uit de psychoanalyse en hoe deze tegelijk plaatsmaken voor het begrip (erotische) tegenoverdracht. Ze liet ons kort kennismaken met enkele auteurs die de afgelopen decennia wél aandacht schonken aan het seksuele in de therapeutische relatie. Fonagy en Target besluiten dat men het seksuele altijd als extern zal ervaren, dat men het zich onmogelijk kan 'toe-eigenen' en dat deze 'vreemdheid' onvermijdelijk leidt tot een neiging tot externaliseren en ageren. Dit zou te maken hebben met het feit dat op tekenen van seksuele opwinding bij kinderen consequent ontwijkend gereageerd wordt door de volwassene en dat deze gevoelens dus nooit adequaat gespiegeld worden. Tegelijk zou dit ook als gevolg hebben dat men de spiegelende ander steeds nodig heeft om iets van dit seksuele te kunnen ervaren.

Van Gael bracht ons bij de rode draad van de studiedag: psychoseksualiteit is steeds moeilijk te reguleren, moeilijk toe te eigenen, altijd 'vreemd', grensoverschrijdend en objectzoekend (en nooit objectvindend). 'Het' werkt nooit helemaal.

Ook in de therapeutische relatie is er dus steeds een risico van externalisering, zowel bij de patiënt als bij de therapeut. Van Gael merkte terecht op dat er op dit vlak lacunes zijn in de opleiding tot therapeut. Ze werd hierin ook bijgevallen door het publiek. De therapeut werkt immers met 'uiterst brandbaar en explosief materiaal' (vgl. Freud). Glen Gabbard in de States zou het beter doen. Hij zou zijn studenten aan de hand van fragmenten uit *The Sopranos* onderrichten in de risico's van het vak.

Bart Duron vloog er 'zonder voorspel' in. Hij verwees in zijn voordracht naar het lacaniaanse 'pas de rapport sexuel'. Er is nooit een volledige, symmetrische of complementaire verhouding tussen partners mogelijk. Aan de hand van drie klinische vignettes van pedoseksueel gedrag op het internet maakte Duron zijn stelling duidelijk: seksueel grensoverschrijdend crimineel gedrag kan zowel voorkomen binnen de neurotische, de perverse als de psychotische structuur. Elk symptoom dient telkens opnieuw begrepen te worden binnen de particuliere verhouding met de ander, de wet, de schuld-vraag, het verlangen, het fantasma en het genot. Elk singulier spreken vergt bijgevolg andere therapeutische ingrepen. Susann Heenen-Wolff is duidelijk gebeten door de Laplanche-microbe. De theorieën van Laplanche integreren de originele drifttheorie en de gehechtheidstheorie. In haar wat onsamenhangende voordracht probeerde ze een antwoord te formuleren op de vraag waar onze psychoseksualiteit vandaan komt. We worden hiermee geïnjecteerd door de ander, door de ouderfiguren. Het is de ander die ons opzadelt met enigmatische boodschappen die verdrongen dienen te worden. Dat impliceert dat de latere ontwikkeling van een individu alle kanten op kan gaan. Dit illustreerde Heenen-Wolff met enkele toch wel verrassende resultaten uit langdurig wetenschappelijk onderzoek. Blijkbaar maakt het voor de psychoseksuele ontwikkeling geen verschil of men opgroeit bij een heteroseksueel of een homoseksueel ouderkoppel. Kinderen van homoseksuele ouderfiguren kunnen net zo goed heteroseksueel georiënteerd zijn, net zoals kinderen van heteroseksuele ouders zich soms homoseksueel ontwikkelen. Als je het zo bekijkt, blijken deze resultaten plots de logica zelf. Ze is het niet meer eens met de klassieke interpretatie van het Oedipusverhaal. Het kind identificeert zich niet met de ouderfiguur van hetzelfde geslacht omdat het moet afzien van de liefde van de ouder van het tegenovergestelde geslacht. De identificaties worden immers door de ouderfiguren

'opgedrongen' aan het kind. Binnen de casuïstiek van de spreekster schemert de invloed van Laplanche: het is belangrijk iets enigmatisch te laten resoneren opdat de analysant het enigmatisch onbewuste in zichzelf kan tegenkomen.

Lut De Rijdt voer een andere koers. Ze benadrukte dat het driftmatige, het biologische, de basis is van de seksuele ontwikkeling. Als vertrekpunt gebruikte ze het boek *Middlesex* van Jeffrey Eugenides. Het hoofdpersonage wordt bij de geboorte ten onrechte voor een meisje gehouden maar wordt in de puberteit overweldigend geconfronteerd met de driftmatigheid die uitgaat van 'haar' zich mannelijk ontwikkelende lichaam. De Rijds stelling is dat het biologische prevaleert. In de adolescentie wordt men uitgedaagd om zich dit biologische psychologisch toe te eigenen. Het klinische materiaal van haar patiënten illustreert dat dit in vele gevallen geen sinecure is en dat deze worsteling in vele gevallen leidt tot pathologie.

Als 'climax' volgde een tractaat van Freudkenner Paul Moyaert. Zijn voordracht sloot aan bij het lacaniaanse denken. Seksualiteit is in essentie iets van de partiële driften, en de uiting of het verlangen naar 'genitale seksualiteit' is een vorm van sociale adaptatie die ontstaat ten gevolge van verdringing en identificatie met idealen. Vanwege de steeds aanwezige invloed van de deeldriften, ook in de genitale seksualiteit, is seksualiteit altijd disharmonieus en verscheurend. Hij betreurt het — en gelijk heeft hij! — dat de psychoanalyse zich meer en meer inlaat met een ontwikkelingspsychologisch ideaal van de 'volgroeide liefde'.

In tegenstelling tot het disruptieve karakter van het seksuele vormde deze studiedag één geheel. Men was het erover eens dat het seksuele niet integreerbaar is. Maar ook dat de psychoanalyse een terugkeer dient te maken naar het verloren gegane belang van het driftmatige. Tegelijk las ik hierin ook een oproep naar een duidelijker psychoanalytische identiteit, een identiteit die ingaat tegen 'common sense' en die maatschappelijke aanpassing ter discussie durft stellen.

Het geheel werd afgesloten met een receptie die ontaardde in een bacchanaal: voor herhaling vatbaar, zou ik zeggen.

Psychoanalyse en maatschappij: welke toekomst?

Verslag van

Psychoanalysis in 2025 [Berlijn, 19-21 september 2014]

CHRISTINE FRANCKX

Het symposium *Psychoanalysis in 2025* van de European Psychoanalytic Federation (de associatie van alle Europese met de IPA verbonden verenigingen) was een bijzondere aangelegenheid om twee redenen: het had plaats in het hoofdkwartier van de Psychoanalytische Universiteit van Berlijn en werd in beperkte kring gehouden: om uitwisseling en discussie te faciliteren mocht elke aangesloten vereniging twee leden afvaardigen.

Psychoanalyse lijkt tegenwoordig in een uithoek van het maatschappelijk debat gedreven te worden, maar voor insiders zijn de levendigheid van lezingen en publicaties opvallend, evenals de drukke wetenschappelijke agenda's. Bovendien heeft het psychoanalytische denken de moderne maatschappij grondig bepaald en leverde het ons zowel een fundamenteel als een inmiddels vertrouwd vocabularium op.

Deze bijeenkomst beoogde hierop in te spelen: kunnen we ons de toekomst, '2025' om er een cijfer op te plakken, als psychoanalytisch 'maakbaar' denken? Men deed dit door enerzijds kennis te nemen van de wijze waarop niet-analytici relevante maatschappelijke evoluties beschouwen, anderzijds door dit ook eens te bekijken door een analytische bril.

Men koos voor een formule waarbij een aantal duo-lezingen werden gegeven door niet-analytici, geplaatst tegenover analytici. Dit was stimulerend, omdat de niet-analytische sprekers het thema van de lezing vanuit hun andere invalshoek dienden te verduidelijken aan een analytisch geschoold gehoor. Opvallend was dat er vele conceptuele gelijkenissen bleken te schuilen achter de eigen, specifieke terminologie van beide groepen. Soms waren de toehoorders echter getuige van wat vinniger uitwisselingen. Vijf onderwerpen werden opgevoerd: de impact van economie en van digitale technologie op de psychoanalytische ethiek, de complexiteit van de dialoog tussen de neurowetenschappen en de psychoanalyse, het socioculturele veld en psychoanalyse, en ten slotte het vraagstuk van genderidentiteit en de effecten ervan op de psychoanalytische praktijkvoering.

De ondertussen vertrouwde structuur van EPF-symposia met als rode draad de kleine discussiegroepen bevorderde de verwerking van de verschillende lezingen.

Een eerste lezingkoppel werd gevormd door Gerhard Schneider (Deutsche Psychoanalytische Vereinigung) en Alain Ehrenberg (Frans socioloog) waarbij de nadruk werd gelegd op de wederzijdse beïnvloeding van beide denkkaders. Vervolgens gaf David Bell (British Psychoanalytical Society) zijn visie op de betekenis van 'geld' voor de analytische ethiek, en hij werd gerepliceerd door Marcello Messori, directeur van de Italiaanse School of European Political Economy. De invloed van de digitale technologie op de analytische praktijkvoering werd geschetst door Charlotte Björklind (Zweedse analytica) en beantwoord door Sönke Behnsen (Duits psychiater en psychoanalyticus). Daarna volgden Jorge Canestri (Società Psicoanalitica Italiana) en Oliver Turnbull (Londens neuropsycholoog) in een bijzonder intelligent en onderlegd duet: beide sprekers vielen op door de wijze waarop ze aan elkaar refereerden en op die manier een gemeenschappelijk gedachtegoed weefden. Nicole Minazio (Belgische